

КРИМИНАЛ-СОЦИЈАЛНИ РИЗИК У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Кључне ријечи

Криминал, ризик, стопа криминалности, организовани криминал, друштвена реакција на криминал, казнена политика, затворска институција

Аутор

Драгана Вилић је доктор социолошких наука и ванредни професор на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци.

Кореспонденција

dragana.vilic@ef.unibl.org

Област

Теоријска социологија

DOI

10.5937/pol1713084V

UDK

316.334.55(497.1)

Датум пријема чланка

11.04.2017.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање

21.06.2017.

Сажетак

Иако је модернизација села у погледу инфраструктурног улагања и примјене механизације и технологије битно утицала на побољшање квалитета живота и рада у руралним срединама, ипак није дошло до просперитетнијег развоја и одрживости села на простору некадашње Југославије. Село се суштински и структурално трансформише и више не представља аутаркичну заједницу засновану на традиционалним обрасцима понашања и дјеловања. Сеоско домаћинство у тржишно оријентисаној привреди прераста у пољопривредно газдинство, а сељак постаје пољопривредни произвођач. Унутар сеоске заједнице мијењају се и друштвени односи, а физички рад не представља суштински чинилац одрживости села. У раду се даље анализира на који начин данашње село може да опстане у условима неконкурентне пољопривредне производње, недовољних или неадекватних мјера економско-аграрне политике и у условима масовног одласка становништва из руралних средина. Да ли су одређени историјски предуслови довели до одумирања села на простору бивше Југославије? Изазови пред којима се данашње село налази углавном се креће на релацији заштите домаће производње и подизања производних потенцијала са једне стране, те либерализације тржишта и слободне трговине са друге стране.

УВОД

Поред бројних промјена и неизвјесности у савременом друштву, које постаје несигурније и опасније него икад раније, криминал добија све значајнију улогу, а грађани су у већој опасности да постану жртве криминала.¹ Живот у савременом глобалном друштву подразумева суочавање с ризицима и опасностима, који се непрестано умножавају, што „изазива збијање светског друштва у заједницу опасности.“² С обзиром да ризици прожимају свакодневицу савременог човјека, како примјећује Ентони Гиденс, неопходно их је кротити и њима управљати.³ Посматрано на глобалном нивоу, упоредо с развојем друштва умножавају се проблеми, опасности и ризици, а управо противурјечан развој свјетског (глобалног) друштва јесте родно мјесто несигурности за човјека, заједнице и институције. Ти ризици се јављају у централним областима савременог развоја: наука и технологија (нуклеарна енергија и наоружање, генетски инжењеринг, биотехнологија и сл.), економија (рецесије, кризе и сл.), екологија (угрожавање природне средине, ризична храна и сл.), социјални односи (сиромаштво, неза-посленост, криминал и сл.) и политика (криза националних држава, криза демократије и

сл.).⁴ Глобализација као манифестација глобалног друштва, процес који се налази у његовој основи, има многе негативне посљедице. У раду ћемо пажњу усмјерити само на једну од њих - развој „глобалног варварства“⁵, које укључује и распрострањеност и нове облике криминала, то јест разноврсне облике „понашања којим се крши закон.“⁶ Дакле, једна од негативних манифестација, резултатâ процеса глобализације јесте и „глобализација криминалитета“.⁷

Посматрано кроз историју човјечанства, када није био развијен и разрађен правни систем у модерном смислу те ријечи (укључујући и кривично право), није се могло говорити о криминалитету, али то не значи да у друштвима нису одувјек постојале одређене врсте норми и вјеровања који су условљавали људско понашање и наспрам којих се његова (не)исправност процјењивала - „друштва су врло рано имала појам о девијантности. Организована друштва су увек имала систем норми чије кршење је наилазило на одговор. Овај одговор није увек означавао санкционисање непожељног понашања, оно је могло бити и толерисано. Затим, могућа је морална осуда и тек потом сложен правни поступак санкционисања непожељне делатности што је могуће тек у развијеном

¹ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 230.

² Ulrich Bek, *Rizično društvo. U susret novoj moderni*, prevod Ljiljana Glišović, „Filip Višnjić“, Beograd, 2001. str. 65.

³ Entoni Gidens, *Odbegli svet. Kako globalizacija preoblikuje naše živote?*, prevod Ivan Radosavljević, Stubovi kulture, Beograd, 2005, str. 59.

⁴ Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Udruženje sociologa Banja Luka, Banja Luka, 2013, str. 101 – 102.

⁵ Исто, стр. 96.

⁶ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. Izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 710.

⁷ Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 537.

друштву с изграђеним правним системом. Тек у овој фази можемо једно понашање означити као криминалитет и дефинисати га у односу на неки кривични законик.⁸

Понашање, поступци и „радње“ појединаца и група који су забрањени кривичним законом означавају се кривичним дјелима, која, дакле, у правном смислу морају бити предвиђена кривичним законом, наведена и прецизирана, заокружена и ограничена, „противправна“ и морају бити „скривљена“, док у социолошком смислу овим одређењем нису обухваћени сви догађаји и елементи кривичног дјела - нови, непредвидиви, неограничени. „Критерији дефинисања стално се мењају: оно што у једном друштвеном и историјском тренутку није сматрано кривичним и криминалним делом у новим условима то постаје. Околности мењају угао гледања и приступ проблему. Позитивно право не може да оствари ту динамику и да стално додаје нове елементе који проширују појам кривичног дела. Социологија треба да искористи ту околност и да понуди своје аргументе за иновирање поимања и разумевања кривичног дела.“⁹

Иако су сви грађани у савременом друштву све више изложени ризику да постану жртва криминала, и мало је људи (у извјесним ситуацијама, и државни органи) који нису у току свог живота, на одређени начин, прекршили закон,

⁸ Miroslav Ivanović, О uticaju religioznosti na kriminalitet, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 34

⁹ Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Udruženje sociologa Banja Luka, Banja Luka, 2013, str. 341.

истраживања и статистике показују да код неких појединаца (друштвених група) постоји већа склоност ка чињењу криминалних дјела (одређеној врсти, начину и коришћењу средстава за извршење), односно већа вјероватноћа да постану жртве истих у зависности од пола, средине, животне доби, етничке припадности и сл.¹⁰ Овдје се, такође, требају уважити резултати криминолошких истраживања, која показују да појединци у зависности од виктимогених предиспозиција (црте личности, навике и понашања)¹¹, нису подједнако изложени ризику виктимизације (постајања жртвом).

У овоме раду анализираћемо узроке, врсте, распрострањеност и посљедице криминалитета, како бисмо могли да сагледамо ризик од њега у савременом друштву, а што је „посебно битно у његовој превенцији, али и за процес креирања најбољег друштвеног одговора на ову негативну појаву.“¹²

¹⁰ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 235.

¹¹ Један од најпознатијих свјетских виктимолога, Езат Фатах, дијели виктимогене предиспозиције на биофизиолошке (узраст, пол, физичко стање лица), социјалне (професија, статус, богатство, начин живота) и психичке (снажан полни нагон, сексуалне девијације, психопатолошка стања, несмотреност, превелико поверење, похлепа, грамизивост, али и шкртост). Ђорђе Игњатовић, *Виктимизација*, у: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 653.

¹² Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 540.

**КРИМИНАЛ, ДЕВИЈАНТНОСТ
(ПРЕСТУПНИШТВО),
ДЕЛИНКВЕНЦИЈА, ЗЛОЧИН:
СОЦИОЛОШКО-ПРАВНА
ДИНСТИНКЦИЈА ПОЈМОВА**

Теорије криминала се баве, прије свега, узроцима криминалних дјела, али све оне, без обзира на различито тумачење ових узрока, сагласне су у вези с тим „које понашање заслужује квалификацију криминалног.“¹³ У почетку проучавања узрока криминала и преступничког понашања издвојила су се тумачења која предиспозиције за извршење кривичног дјела налазе у појединцу – његовим физичким карактеристикама (биолошке теорије) или у посебним типовима личности (психолошке теорије). Ова гледишта су напуштена, јер су касније преовладала социолошка која криминално и преступничко понашање сагледавају у различитом друштвеном и културном контексту. Тако су се у оквиру социологије издвојила четири доминантна приступа по којима се узроци оваквог понашања налазе у друштву: у структуралним тензијама и недостатку моралне регулације (функционалистичке теорије); у етикетирању преступника које појачава његово преступничко понашање и анализирају начин на који се дефинишу одређене врсте понашања и група као девијантни (интеракционистичке теорије); у структури друштва, у ривалским интересима између друштвених група и очувању моћи међу елитама (теорија друштвених сукоба); у непостојању

¹³ Miroslav Ivanović, O uticaju religioznosti na kriminalitet, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 25.

одговарајуће друштвене или физичке контроле која би појединце одвратила од ових дјела, а чији пораст доводе у везу са све већим бројем повољних мета и прилика за њихово извршење у модерним друштвима (теорија контроле).¹⁴ Сходно појави нових облика криминала, настала су (нова) објашњења њихових узрока, гдје се као главни истиче глобализација. Тако су нови приступ проучавању узрока ове појаве дале глобализацијске теорије о криминалитету, које су настале у оквиру социолошких теорија: кршење правних норми често је посљедица брзих промјена у структури друштва (упориште у Диркемовој теорији модернизације); узроке криминалитета налази у неравномјерном глобалном економском развоју, класним неједнакостима, ширењу нових идеологија, међународном систему држава и сл. (свјетска системска теорија) и несанкционисана противправна понашања омогућена су постојањем друштва која имају отежан приступ материјалним добрима (еколошка теорија могућности).¹⁵

Како бисмо на прави начин разумјели сам појам криминала (лат. *crimen* – кривица, оптужба, злочин), те уочили дина-

¹⁴ Више у вези са овим теоријама и њиховим представницима видјети У: Antoni Gidens, „Objašnjenje kriminala i prestupničkog ponašanja“, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 213, 214, 215.

¹⁵ Више у вези с објашњењем уске повезаности различитих врста криминалног понашања с глобализацијом од стране научника-криминолога социолошке оријентације видјети У: Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 541 - 543.

мику и распрострањеност ове појаве у савременом друштву, неопходно је направити разликовање овога појма у односу на друге, њему сличне појмове: девијантност (преступништво), делинквенција и злочин. Термин криминал се односи на „било који облик понашања којим се крши закон“¹⁶, док се појмом криминалитета означава „укупност свих кривичних дела (злочина) извршених на одређеном простору и у датом временском периоду (обично, у току годину дана)“¹⁷.

Иако се у већини случајева криминал и девијантност (преступништво) поклапају, ипак, мора се правити разликовање ова два појма. Док се криминал односи на оне облике понашања којим се крши закон, девијантност је много шири појам, мијења се у зависности од времена и простора, културног окружења у којем се установљује шта се сматра „нормалним“ понашањем и подразумејива „непризнавање датог скупа норми које прихвата знатан број људи у некој заједници или друштву“, а неки његови облици „нису кажњиви по кривичном закону“¹⁸. Овдје се мисли на: алкохолизам, проституцију, скитничење и сл.

Када говоримо о криминалу, онда је неопходно указати на његов однос с појмом делинквенција. Иако, у литератури постоје разноврсна значења појма делинквенција,

оно, у правом смислу, представља „заједнички израз за сва противправна дела“.¹⁹ Појмови делинквенција и криминал понекад се употребљавају синонимно, али чешће се на основу тежине извршеног дјела повлачи разлика између њих. „Делинквенција би се тада односила на дела која се прекршајно кажњавају, а криминалитет на она дела за која се кривично одговара. Неки аутори појам делинквенције примењују на преступништво малолетника. У овом случају узима се у обзир статус субјекта који је испољио неприхватљиво понашање, то јест његов узраст. У сваком случају, истраживање криминалитета у модерним друштвима почива на добро дефинисаној ситуацији – криминалци су популација која је свој статус задобила тиме што су правоваљано осуђени у кривичном поступку.“²⁰ У већини истраживања у оквиру области психологије криминала делинквентно понашање је „дефинисано кривично-правним приступом овом проблему. Оно се одређује као пресуђени криминалитет – понашања која су инкриминисана у легалном систему и као таква подлежу санкцијама. Овакав приступ условљен је првенствено практичним разлозима који су најчешће везани за изучавање структуре личности криминалаца предикције и превенције криминалног понашања, као и

¹⁶ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. Izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 710.

¹⁷ Ђорђе Игњатовић, *Криминалитет*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 262.

¹⁸ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 211.

¹⁹ Више у вези с другим значењима овог појма у литератури, поготово у вези с понашањем младих, видјети У: Ђорђе Игњатовић, *Делинквенција*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 70 – 71.

²⁰ Miroslav Ivanović, О uticaju religioznosti na kriminalitet, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 34 - 35.

једноставнијом применом добијених налаза у конкретном раду са осуђеницима.²¹

Такође, овдје је важно указати на разлику између криминалитета и злочина. Криминалитет је масовна појава и „у том погледу он има пандан у изразу 'виктимитет' који означава укупност свих криминалних виктимизација на одређеном простору и у одређеном времену.“²² Злочин је појединачно понашање којим се крше норме кривичног права, али само оне којима се угрожавају фундаменталне вриједности једног друштва (не и багателни криминалитет).²³

Иако се ослања на истраживања у криминологији (проучава облике понашања који су кажњиви по кривичном закону)²⁴, социологија преступничког

понашања проучава понашање које је изван оквира кривичног права, покушава да установи зашто се сматрају девијантним извјесни облици понашања и како се у друштву различито примјењују на људе појмови таквог понашања, утицај подјеле

Београд, 2007, стр. 265 – 266. и Ignjatović Đorđe, *Teorije u kriminologiji*, Pravni fakultet UB, Beograd, 2009, стр. 33; Од свог настанка ова наука, на шта указује Frank Schmallegger, „црпи своја знања из дванаест дисциплина. То су: антропологија, биологија, медицина, психологија, психијатрија, право, филозофија, социологија, етнологија, економија, етика и политичке науке. Првих шест окренуте су пре свега проучавању појединаца, остале средини у којој он обитава.“ Frank Schmallegger, *Criminology Today – An Integrative Introduction*, Upper Saddle River: Pearson, 2004. У: Ђорђе Ignjatović, *Epidemiološka kriminologija, SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2015, стр. 216. „Њен предмет је криминални феномен (заједнички назив за пет ентитета – злочин, његов учинилац и жртва, криминалитет као масовна појава и реакција на криминално понашање). Тај предмет може се посматрати из три угла, димензије: са становишта појавности (феноменолошка раван), у настојању да се објасни настанак механизам њихове условљености (етиолошка димензија) и из угла жртве (виктимолошки начин посматрања). (...) Она је свом предмету прилагодила методе других наука о човеку и друштву и има нарочито место у напорима модерних друштава да сведу криминалитет на размере које се могу толерисати.“ Đorđe Ignjatović, *Epidemiološka kriminologija, SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2015, стр. 206 – 207.

²¹ Vesna Gojković i Stanislav Fajgelj, *Faktorska struktura „tamne brojke kriminala“*, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, стр. 42.

²² Ђорђе Игњатовић, *Криминалитет*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 262.

²³ Сматра се да је злочин посљедица поремећаја у дјеловању друштвене организације (Е. Диркем, Е. Сатерленд, низ аутора Чикашке школе), те, од друге половине 20. вијека, сматра се кршењем људских права (радикална криминологија - Јулија и Херман Швендингер), „наношењем штете“ (Хенри Стјуарт и Драган Миловановић). Више видјети У: Ђорђе Игњатовић, *Злочин*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 668 - 669.

²⁴ Италијански лекар Чезаре Ломброзо сматра се оснивачем, зачетником ове науке. Више видјети У: Ђорђе Игњатовић, *Криминологија*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике,

моћи и класне припадности на друштвене норме и сл.²⁵

Овдје би било интересно да се изнесе запажање Мишела Фукоа у вези с улогом затвора од 19. вијека у Европи у организовању преступништва у ужем смислу ријечи (производ и инструмент система - политички мање опасан и економски искористив илегалizam), преступника (из центра добро контролисани привидно маргинализовани дио популације) и делинквента (патологизовани субјект). У поменутом периоду своју нужну класну противстављеност проглашавају закон и правосуђе, а као један од ефеката казних мјера и затвора, јавља се, поред бројних илегалizама, преступништво у ужем смислу ријечи. За разлику од различитих видова илегалizама различитих друштвених слојева који су опстајали под Старим режимом - овај илегалizам је видљив, жигосан, издвојен, заокружен, изолован, освјетљен, организован, ограничен на одређену релативно затворену али доступну средину, потајно корисан, инструментализован спрам осталих незаконности.²⁶ М. Фуко указује на корист од организовања оваквог затвореног облика илегалizама: посредно, сведен у уске оквире (омеђен) под сталним надзором, лако се контролише, изолован од осталог становништва, разоружан, политички безопасан, економски безначајан, може се искористити за сузбијање других незаконности - кочи (или одржава на ниском нивоу) и

²⁵ Antoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 213.

²⁶ Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, превод Ана А. Јовановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1997, стр. 269.

спречава уобичајене незаконности (ситне крађе, мања насиља, свакодневна непоштовања закона и сл.) да поприме шире облике илегалizама,²⁷ и непосредно - овај укроћени илегалizам се “своди на скретање илегалizама у правцу недозвољених облика убирања профита и одржавања поретка владајуће класе”.²⁸ Ово посљедње се може видјети на примјерима стварања мреже проституције, трговине оружјем, алко-холом, дрогом у земљама гдје је уведена прохибиција.²⁹ Развој полицијских контрола (разноврсних облика надзора, које претпоставља стварање документационог система), здружен с затвором обезбиједили су да се преступништво диференцира, изолује и искористи у односу на друге облике илегалizама и ставе у своју службу: полиција (шаље у затвор прекршиоце закона) – затвор (претвара их у преступнике) - преступништво (мета и помоћно средство полицијске контроле). А инструмент за диференцирану контролу илегалizама, пружање јој законског залеђа и њен преносни механизам јесте кривични суд.³⁰ Тако, према Фукоу, у машинерији власти криминалитет постаје један од точкава, што

²⁷ Исто, стр. 270 – 271.

²⁸ Исто, стр. 273.

²⁹ „...законска забрана ствара читаву мрежу незаконитих делатности, која се контролише и доноси недозвољени профит посредством нелегалних елемената који су организованим преступнишвом постали манипулативни. Преступништво је средство за управљање илегалizмима и њихово искоришћавање. Оно је погодно средство и за незаконности које се јављају у вези са успостављањем или одржањем власти.“ Исто, стр. 272.

³⁰ Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, превод Ана А. Јовановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1997, стр. 273, 274, 275.

производи нову врсту страха, „од тајног и мутног договора између оних који спроводе закон и оних који га крше“³¹, што је стално изазивало реакције и отпоре.

КРИМИНАЛ, АГРЕСИЈА, НАСИЉЕ

Да бисмо боље разумјели криминал, неопходно је указати на изворе и чиниоце човјекове агресије и насиља. Иако се у литератури најчешће с појмом агреси-вности повезује појам насиље које се у том смислу схвата „као испољавање нападачког (лат. *aggressio* – напад, насртај) понашања“, многи аутори указују да ови појмови нису синонимима, иако су повезани.³² Према Ериху Фрому, ако сва дјела којим се намјерава да нанесе штета другој особи, животињи или неживом предмету означе појмом „агресија“, онда можемо разликовати биолошки адаптивну (бенигну) и биолошки неадаптивну (малигну) агресију: „биолошки адаптивна агресија је одговор на угроженост виталних интереса; она је филогенетски програмирана; заједничка је животињама и људима; није спонтана и саморастућа, већ је реактивна и дефанзивна; она тежи уклањању угрожености било деструирањем, било уклањањем њеног извора. Биолошки неадаптивна, малигна агресија, тј. деструктивност и окрутност, није обрана од угрожености; она није филогенетски програмирана; искључива је карактеристика човјека; она је биолошки штетна јер је друштвено дисруптивна; њене главне манифестације — убијање и окрутност — стварају ужитак не тражећи

³¹ Исто, стр. 276.

³² Ђорђе Игњатовић, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *CRIMEN*, (II)2, Правни факултет Универзитета у Београду; Институт за упоредно право из Београда, Београд, 2011, стр. 181 - 182.

никакву другу сврху; она је штетна не само за особу која је нападнута већ и за нападача. Малигна агресија, иако није инстинкт, људски је потенцијал укоријењен у самим увјетима људске егзистенције.³³ У науци не постоји јединствено мишљење шта обухвата појам насиље. Неки аутори сматрају да свако агресивно понашање није криминализовано, то јест насилничко – супротно, „насиље је деструктивна физичка агресија која се примењује са намером да се повреди друга особа или оштети предмет“. Оно може бити методично или несистематично, трајно или пролазно, дозирано или неконтролисано.³⁴ Дакле, као вид испољавања агресивног понашања, насиље се са социолошког становишта „мора схватити веома широко – као све оно што принудно спутава и ограничава реализацију и развој позитивних људских могућности. Тако дефинисано насиље обухвата све оне акте и активности који се могу означити као употреба или претња употребом силе од стране субјекта (насилника) у односу на објект (жртву), без обзира на то којој врсти силе се радило, с циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол или код ње изазову

³³ Erich Fromm, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, превод Gvozden Flego i Vesna Marčec – Beli, Друга knjiga, Zagreb, 1989, стр. 13.

³⁴ F. Zulueta, *From pain to violence: The traumatic roots of destructiveness*, London, 1993; R. Perelberg, *Psychoanalytic Understanding of Violence and Suicide*, London, 1999, p. 37. С. Bartol and A. Bartol, *Criminal Behavior – A Psychosocial Approach*, Upper Saddle River, 2005, p. 241. L. Svendsen, *Filozofija zla* (orig. *Ondskapens filosofi*), Beograd, 2006, p. 133. У: Ђорђе Игњатовић, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *CRIMEN*, (II)2, Правни факултет Универзитета у Београду; Институт за упоредно право из Београда, Београд, 2011, стр. 182.

страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља.³⁵ Кетрин Вилиамс прави разликовање дјела која су обухваћена појмом насиља – „код којих је примена принуде или претње легална“ и „код кога је примена силе или претње противправна“, па за ова посљедња предлаже да се користи појам „криминално насиље“.³⁶ С циљем разумијевања повезаности криминала и насиља, то јест објашњења криминалног понашања, као резултат интердисциплинарног научног приступа епидемиологије и криминологије, чији је спој Доналд Крејси назвао „епидемиологија криминалитета“, настала је идеја о дисциплини „епидемиолошка криминологија“.³⁷

³⁵ Милан Трипковић, *Насиље*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 346.

³⁶ Katherine Williams, *Textbook on Criminology*, Blackstone, London, 1991, p. 154. У: Ђорђе Игњатовић, *Појам и етиологија насилничког криминалитета*, *CRIMEN*, (II)2, Правни факултет Универзитета у Београду; Институт за упоредно право из Београда, Београд, 2011, стр. 183.

³⁷ Познати амерички криминолог Доналд Крејси је објавио 1960. године рад *Епидемиологија и појединачно понашање – случај из криминологије*, у коме је указао на ову везу, тврдећи да се увијек мора из два угла посматрати цјелокупно понашање човјека, укључујући и криминално: „његове статистичке дистрибуције у простору и времену (епидемиологија) и процеса у коме оно долази до изражаја, што нам омогућава да га предвидимо“. Donald Cressey, *Epidemiology and individual conduct – a case from criminology*, *Pacific Sociological Review*, br. 2, 1960, p. 58. У: Ђорђе Игњатовић, *Епидемиолошка криминологија*, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu,

СТОПА КРИМИНАЛИТЕТА И „ТАМНА БРОЈКА КРИМИНАЛИТЕТА“ – СТВАРНО СТАЊЕ КРИМИНАЛИТЕТА У ДРУШТВУ

Како би се сагледале размјере извршених кривичних дјела, то јест стање криминалитета у једном друштву, установљена је стопа криминалитета (укупан број кривичних дјела извршених на одређеној територији подијељен са 100.000 становника).³⁸ У редовним објавама званичних статистичких података регистрованих (пријављених полицији) кривичних дјела налазимо податке у вези с њиховим нивоом и најчешћим облицима. Међутим, ова „статистичка“ слика често није права слика стања криминалитета у једном друштву, јер одређени број извршених криминалних дјела у званичним евиденцијама не постоји. Ово су примијетили први творци криминалних статистика и назвали су ту појаву „тамна бројка криминалитета“, а која представља, како се показало у

Београд, 2015, стр. 206. Додирне тачке ове двије науке, према Ђ. Игњатовићу, налазе се у сличности приступа и „терминолошкој“ и „категоријалној“ сличности: проучавање фактора који доводе до непожељних појава и осмишљавање модалитета дјеловања за спречавање њиховог ширења, термини „учесталост“, „распрострањеност“, категорија „случај“, видови превенције, „епидемиолошки троугао“ („агенси“, „носиоци“ и средина). Ђорђе Игњатовић, *Епидемиолошка криминологија*, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Београд, 2015, стр. 207 – 208.

³⁸ Ђорђе Игњатовић, *Криминалитет*, у: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 262.

разумијевању криминалитета, једну од кључних кате-горија. „Њено постојање опомиње да наше тврдње о структури и динамици, факторима који га изазивају, те о ефикасности средстава за његову контролу имају само условну вредност јер се односе само на познати (апаратни) криминалитет.“³⁹ Зато у анализи криминалитета морамо имати и ово у виду, јер „знамо да многи злочини остају некажњени зато што починиоци не излазе пред лице правде.“⁴⁰ Дакле, у овоме се налази ограничење званичне статистике - сва извршена криминална дјела се не пријављују полицији, нису укључени у званичну статистику – ситне крађе, жртве не пријављују случајеве тешких криминалних дјела (ослањају се на себе у рјешавању проблема, задржавају за себе такве информације или не желе да поднесу званичну тужбу), сумња полиције у вези с информацијама о наводним криминалним дјелима, различита пракса локалних полицијских јединица пријављивања кривичних случајева и сл. Из ових разлога отежана је процјена у свим друштвима у вези с нивоом криминала - од свих званичних података о друштвеним питањима ови су вјероватно најмање поуздани.⁴¹ Претежно, када је ријеч о проблему малољетничке делинквенције, с

³⁹ Ђорђе Игњатовић, *Тамна бројка криминалитета*, у: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 611.

⁴⁰ Miroslav Ivanović, О uticaju religioznosti na kriminalitet, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 35.

⁴¹ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 226, 227 и 228.

циљем да се адекватно одреди проблем криминалног понашања, у психологији криминала проучавана је „тамна бројка криминала“, прије свега, методом самоисказа.⁴²

⁴² Весна Гојковић и Станислав Фајгел наводе значајне студије из области психологије криминала које проучавају кривична дјела која су починили малољетници, а која нису била откривена: Постоји корелација између степена агресивности, израженијег усљед социјалне депривације - прије свега, примарне породичне патологије, и званичне делинквенције - удружени (агресија и социјална депривација) утичу на њено јављање у раном узрасту. У: D.P. Farrington and D.J. West, A comparison between early delinquents and young aggressives, *The British journal of criminology*, 1971.; У истраживању утицаја социоекономског статуса малољетника на вршење преступништва, неоткривена кривична дјела су била честа варијабла У: А. Ноšek, Ноšek, М. Obretković, К. Momirović (1995): Relacije devijantnog i delinkventnog ponašanja kriminalaca u doba maloletstva, *Psihologija kriminala*, IKSI, Beograd, 1989, 1995.; Коришћењем конструисаног упитника за мјерење неоткривеног понашања ТБР, при изучавању латентног девијантног, делинкventног и антисоцијалног понашање, утврђена је значајна повезаност између раних облика девијантног и каснијег делинкventног понашања. У: В. Wolf, D. Radovanović, D. Radulović, Faktorska struktura kriminalnog ponašanja, *Psihologija kriminala*, IKSI, Beograd, 1988, 1995; Латентне особине личности које генеришу манифестно криминално понашање, могу се екстраховати факторском анализом (девет фактора дефинисаних одређеним типом криминалног понашања). У: N. Mrvić-Petrović, V. Nikolić-Ristanović, B. Wolf, Faktorska struktura neotkrivenog kriminalnog ponašanja u doba maloletništva, *Psihologija kriminala*, IKSI, Beograd, 1995. У вези с овим студијама видјети У: Vesna Gojković i Stanislav Fajgelj, Faktorska struktura „tamne brojke kriminala“, *Zbornik*

У погледу званичних процјена о нерегистрованим случајевима од 1982. и 1984. године у Великој Британији је урађен Извјештај о криминалним дјелима, од када „резултати таквих извештаја постају све значајнији, јер указују на разлике које постоје између званичних статистичких података и стварних искустава људи у том погледу.“⁴³ У криминологији су развијене двије врсте метода с циљем проучавања скривеног криминалитета: студије само-оптуживања и студије о жртвама.⁴⁴

Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 42 - 43.

⁴³ Entoni Gidens, *Sociologija*, превод Надежда Силашки и Татјана Ђуровић, 2. издање, Економски факултет, Београд, 2005, стр. 227.

⁴⁴ „Прве су варијација испитивања код кога испитаника питамо да ли је извршио кривично дело које је остало непознато органима правосуђа. Оваква истраживања била су веома популарна после Другог светског рата, а њихови резултати били су шокантни јер су показивали да не само малолетници већ и одрасли 'часни грађани' много чешће крше закон него што се то претпостављало. Други метод је сличан, само што испитаника питамо да ли је он или неки члан његове породице био жртва неког од набројаних дела из групе имовинских деликата или деликата против живота и тела, те зашто дело није пријављено органима реда. Одговор на ово питање је од посебног значаја јер помаже разумевању разлога због којих се оштећени не појављује као иницијатор кривичног прогона. Истраживања су показала да се као најчешћи разлог јавља процена оштећеног да је реч о тривијалном делу, затим одсуство вере да је полиција заинтересована за његово расветљавање, или пак стога што се оштећено сâм снашао.“ Ђорђе Игњатовић, *Тамна бројка криминалитета*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 611.

ВРСТЕ КРИМИНАЛИТЕТА И ЊЕГОВА РАСПРОСТРАЊЕНОСТ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Најтеже посљедице, посматрано са аспекта жртве, починиоца и друштва у цјелини, имају различити облици насилничког криминалитета.⁴⁵ Према Ђорђу Игњатовићу, овај облик криминалитета подразумејева напад на жртву или пријетња њиме ради постизања неког циља (ужа класификација), а дијели се на: традиционалне облике - убиства и тешке повреде, силовања и разбојништва, и новије облике - криминалитет партнера и међугенерациски криминалитет (насиље према дјечи и старима).⁴⁶ У периоду 2008 – 2014. године у ЕУ-28 (30 надлежности), према расположивим подацима Eurostat-а (осим за нека кривична дјела у неким земљама), број полицијски регистрованих (забиљежених) несексуалних кривичних (криминалних) дјела (намјерно убиство, напад, пљачка, крађа, провала) био је у континуираном паду, то јест мањи је у односу на 2008. годину - намјерно убиство (за 24%) и напад, док је број кривичних дјела сексуалног насиља повећан - број кривичних дјела силовања (за 37%).⁴⁷

⁴⁵ Vesna Gojković i Stanislav Fajgelj, *Faktorska struktura „tamne brojke kriminala“*, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXV, Broj 1-2, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 44.

⁴⁶ Ђорђе Игњатовић, *Криминалитет*, у: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 262

⁴⁷ Ово не значи да су за сва ова кривична дјела биљежени константни падови њиховог броја, то јест у свакој години – дешавања у том периоду

су била разноврсна и у неким случајевима забијежен је релативно мали број укупног пада, као и обрасци извршења неких кривичних дјела у појединим полицијским надлежностима одступали су у односу на ЕУ у цјелини. Подаци за извршење кривичног дјела намјерно убиство - насилна (незаконита) смрт неког лица намјерно проузрокована од стране другог лица, (подразумијевају озбиљне нападе који имају за исход смрт и смрт као резултат терористичког напада, док искључују покушај убиства, смрт настала усљед законске интервенције, убиство у самоодбрани и смрт усљед оружаног сукоба) показују да је у периоду 2008 – 2014. година у ЕУ-28 (расположиви подаци за 28 надлежности) смањен број полицијски регистрованих убиства – 23,6% мање у 2014. години (укупно 4.379 случајева) у односу на 2008. (5.729). Број полицијски регистрованих извршених кривичних дјела напад - физички напад на тијело друге особе које има за посљедицу доношење тешких тјелесних повреда (искључује сексуално злостављање, пријетње, шамарање и нападе са смртним исходом) у 2014. години било је мање за 33,8% у односу на 2008. Укупан број полицијски регистрованих кривичних дјела сексуалног насиља које комбинује податке за број силовања, друго сексуално злостављање и нападе (нежељен сексуални чин, покушај да се оствари сексуални чин, или нежељени сексуални контакт или комуникација) између 2008 – 2014. године широм ЕУ-28 (расположиви подаци за 25 надлежности) повећан је за 16,6%. Након пада броја у 2009. години, у свакој години је незнатно растао до 2012. године, да би се брже повећавао у 2013. и 2014. години (порастао за 12,2%). Ово укупно повећање броја кривичних дјела сексуалног насиља резултат је повећања пријављених ових дјела у Великој Британији. Број кривичних дјела силовања у периоду 2008 - 2014. година (29 надлежности) повећао се за 36,9%, док је број полицијски регистрованих сексуалних напада (26 надлежности) смањивао се брзим темпом у 2009. години, благим темпом у 2010. и 2011. години, да би се благо повећао у 2012. години,

Посматрано на глобалном нивоу, највишу стопу убиства, према упоредним подацима, имали су: Тајланд (25), САД (10,5), Венецуела (9,7), Еквадор (6) и Костарика (5,8).⁴⁸

Осим насилничког, веома распрострањени облик криминалитета у свим земљама јесте имовински, који подразумева активности којима починилац наноси штету некоме или остваривање користи за себе или другог (ситуациони, конвенционални и професионални криминалитет, криминалитет позива, „криминалитет бијелог оковратника“ и корпорација, и организовани криминал).⁴⁹ Као што смо

изражен пораст у 2013. (5,7%) и у 2014. години (9,2%). Према полу жртве сексуалног насиља, према полицијским подацима регистрованих кривичних дјела (у великом броју полицијских надлежности подаци о жртвама према полу нису доступни), жене су у већем броју жртве сексуалног насиља, а мушкарци су углавном починиоци. Eurostat statistics explained, *Crime and criminal justice statistics*, Data extracted in May 2016, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Crime_and_criminal_justice_statistics [18/01/2017.]

⁴⁸ Стопа убиства у некадашњој СФРЈ била је знатно нижа у односу на многе земље (1,7), док је стопа покушаних убиства била висока (6). Ђорђе Игњатовић, *Убиство*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 634 – 635.

⁴⁹ Осим имовинског, постоје и други облици криминалитета: *политички* – дјела којима се, у ужем смислу, угрожава безбједност државе (тероризам, издаја земље, шпијунажа и сл.) и, у ширем смислу, дјела којима се врши злоупотреба власти - за вршење кривичних дјела према појединим друштвеним групама користе се представници државних органа (гушењу сваке опозиције влади дјеловањем тајних полиција, кршења разноврсних људских

већ претходно указали, према подацима Eurostata за период 2008 – 2014. година за ЕУ-28 број криминалних дјела пљачка, крађа и провала, уз одређене осцилације, се смањивао.⁵⁰ Када говоримо о имовинском

права политичких противника - незаконито прислушкивање и праћење, несразмјерне примјена принуде полиције и геноцид); *саобраћајни* – радње других људи којима се угрожава живот и тјелесни интегритет човјека. Ђорђе Игњатовић, *Криминалитет*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 262 – 263.

⁵⁰ Према расположивим подацима Eurostat-а за ЕУ-28 у периоду 2008 – 2014. година (осим за Естонију, Италију, Летонију и Литванију), број полицијски забиљежених пљачки (крађа имовине од особа уз савладавање отпора силом или пријетњом силом, укључује и могуће пљачкашке нападе и насилне крађе, док су искључени џепарење и изнуде) нема јасан образац – са осцилацијама у претходних неколико година – пад у 2009. години, повећање у 2010. и 2011. години, смањење од 2012. године (мање 8,8% у 2014. у односу на 2013.). Број регистрованих кривичних дјела крађе (лишавање појединаца или организација имовине без употребе силе с циљем да се она присвоји/задржи, искључује провале, провале у куће, разбојништво и крађу моторног возила), након релативно снажног пада у 2009. години (посебно, у Њемачкој, Енглеској и Велсу, упркос великом повећању у Француској), задржавао се на релативно истом нивоу у ЕУ-28 у периоду 2009 - 2014. година. У двије трећине полицијских надлежности (19) пријављен је њихов пад, док је у осталих 11 надлежности забиљежен пораст. Извршења кривичног дјела провала (неовлашћен приступ у дио зграде, стана или друге просторије, укључујући и употребу силе с циљем да се украде роба, имовина из куће/стана, фабрике, продавнице, канцеларије, војних установа или коришћење лажних кључева, искључује крађу из

криминалитету, веома су распрострањени његови облици у којима учествују припадници богатих слојева, корпорације и умрежене криминалне групе. Како би указао на овај први облик криминалних активности припадника богатих слојева друштва коришћењем свог социјалног статуса или професионалног положаја, чије су посљедице далекосежне, а распрострањеност теже установити у односу на друге облике криминала, средином прошлог вијека Едвин Садерленд је први употребио израз криминал бијелих оковратника (утаје пореза, незаконита продаја, малверзације са хартијама од вредности и у промету некретнина, проневјера, производња или продаја опасних производа и чиста крађа).⁵¹ Неки аутори сматрају да корпорацијски криминал (врше га велике корпорације кршењем прописа у различитим сферама) представља колективну виктимизацију грађана - очигледно угрожавање јавног здравља производима и поступцима привредних корпорација, које су тога свјесне, али зарад великог профита не желе да промјене своје пословање. Уз то, заштита здравља грађана остаје под знаком питања -

аутомобила, из контејнера, аутомата, паркинг бројила, ограђених ливада и сл.), такође показује релативно стабилан ниво током 2008-2014., с малим промјенама, да би број опао у 2014. години за 2,4% (27 надлежности). Eurostat statistics explained, *Crime and criminal justice statistics*, Data extracted in May 2016, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Crime_and_criminal_justice_statistics [18/01/2017.]

⁵¹ Edwin H. Sutherland, *Principles of Criminology*, Lippincott, Chicago, 1949. У: Entoni Gidens, *Sociologija*, превод Надежда Силашки и Татјана Ђуровић, 2. издање, Економски факултет, Београд, 2005, стр. 241 – 242.

због немоћи правних механизма да то учине или због пореза које ове фирме плаћају држави то се не сматра нужним.⁵² Не занемарујући користи и могућности које нам је донио технолошки напредак (информациони и телекомуникациони), истовремено је допринио повећању изложености криминалу и промијенио његове облике. Степен криминалних радњи почињених уз помоћ информацијске технологије тешко је измјерити, али несумњиво је да је у порасту (илегално укључивање у телекомуникационе системе, изложеност електронском вандализму и тероризму, могућност крађе телекомуникационих услуга, проблем заштите телекомуникационих услуга, тешкоћа контролисања појаве материјала са порнографским и увредљивим садржајем у кибер простору, пораст превара путем телемаркетинга, повећан ризик од криминала у електронском преносу новца, електронско прање новца, унапређивање криминалних завјера путем телекомуникације).⁵³ Захваљујући напретку информационих технологија у великој мјери је олакшано извршење органи-

зованих криминалних активности на глобалном нивоу.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ И НОВИ ОРГАНИЗОВАНИ ТРАНСНАЦИОНАЛНИ КРИМИНАЛ (М. Кастелс)

Иако, с једне стране, глобализација представља „облик интеграције и напретка савременог света“⁵⁴, с друге стране, овај процес „доводи и до пораста најсложенијих облика криминалитета“⁵⁵, а један од таквих је и организовани криминалитет. Он се у ширем смислу одређује као криминална дјелатност у којој учествује више људи, а у ужем смислу континуирано заједничко противправно дјелање групе људи, у спречи с представницима власти, с циљем остварења профита, уз примјену или пријетњу насиљем како би се одржао монопол на одређеној територији.⁵⁶ „Ова врста криминала традиционално се развијала у појединим земљама на начин који је у вези са културом тих земаља, но он све више постаје транснационалан. Организовани криминал сада је присутан у многим земљама широм света, али је историјски гледано, ова врста криминала

⁵² Michael Lynch and Stretesky Paul, Toxic crimes: Examining corporate victimization of the general public employing medical and epidemiological evidence, *Critical Criminology*, god. 10, br. 3, 2002, p. 153–172. У: Ђорђе Игњатовић, *Epidemiološka kriminologija, SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2015, str. 215.

⁵³ Peter N. Grabosky and Russell G. Smith, *Crime in the Digital Age: Controlling Telecommunications and Cyberspace Illegalities*, New Brunswick, N. J.: Transaction, 1998. У: Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 246.

⁵⁴ Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Udruženje sociologa Banja Luka, Banja Luka, 2013, str. 91.

⁵⁵ Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 541.

⁵⁶ Ђорђе Игњатовић, *Организовани криминалитет*, у: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 264.

била нарочито развијена у малом броју земаља.⁵⁷

Како примјећује Мануел Кастелс, иако криминал није нова појава, у претходне двије деценије моћне криминалне организација из различитих дијелова свијета (Коза ностра, Тријада, Јакуза, америчка и руска мафије, турски трговци хероином, колумбијски и мексички картели, нигеријске криминалне мреже, бројне регионалне и криминалне групе у свим земљама), користећи економску глобализацију, нове комуникационе и транспортне технологије, развиле су дјеловање на глобалном нивоу – умрежавање, сарадња, повезивање (организовањем извршиоца и заједничким улагањима) у глобалну мрежу различитих активности (трговина дрогом, оружјем, људима, кријумчарење радиоактивног материјала, људских органа, имиграната, праће новца, проституција, фалсификовање робе и документације, саобраћај осјетљивих информација и сл.), кроз пажљиво праћење логике организовања „мреже предузећа“ карактеристичне за Информатичко доба, а што отежава њихово откривање. Оне остварују велики профит, повезују криминалну економију на формалну економију, продиру у финансијска тржишта. Овим подривају стабилност економије, политике, безбједности и друштво уопште, на националном и глобалном нивоу. Криминалне организације функционишу, како примјећује М. Кастелс, у подручјима ниског ризика, гдје остварују релативну контролу над институционалним окружењем (на примјер, контрола и трговина војног и

нуклеарног материјала у Русији и бившим совјетским републикама у периоду транзиције), а циљна тржишта су им она на којима за њиховом робом постоји богата потражња и на којима она има већу цијену (наркотици, оружје, радиоактивни материјал).⁵⁸

Иако, криминалне организације из различитих земаља, региона имају своје специфичности (културне, идеолошке, принципе части и сл.), како примјећује М. Кастелс, међусобно повезивање у глобалну мрежу омогућује им да опстану, напредују и измичу контроли државних органа (на примјер, дјеловање америчке мафије обновљено је 90-их година приливом сицилијанске мафије, кинеских Тријада, руском мафијом и другим етничким криминалним групама). Реакција мафије на покушај државâ да сузбију њихове активности, ослабе им моћ и поврате аутономију, манифестује се у насилничком поступању (на примјер, убиства кључних особа у операцији против криминала, посебно судија, у Италији почетком 90-их

⁵⁸ На размјере овог проблема указали су Економски и социјални савјет Уједињених нација поводом одржавања Свјетске министарске конференције о организованом транснационалном криминалу одржаном у Напуљу 21 – 23. новембра 1994. године, али и богатство доказа, углавном добро документованих извјештаја новинара и конференција међународних организација. С обзиром на сумњу у поузданост ових података, овај феномен је игнорисан од научника који проучавају друштво. Manuel Castells, *Organizational Globalization of Crime, Cultural Identification of Criminals, The Information Age Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, Second edition, With a new preface, Wiley-Blackwell, 2010, стр. 172, 173, 174.

⁵⁷ Entoni Gidens, *Sociologija*, prevod Nadežda Silaški i Tatjana Đurović, 2. izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 244 – 245.

година).⁵⁹ Свака од ових криминалних организација има своју специфичну „дјелатност“, али у договору с другим криминалним организацијама проширују своје активности изван националних оквира.⁶⁰

Криминалне организације имају широк спектар активности. Најважнији посао је производња и транспорт дроге, који би могла да угрози легализација дроге, али ова пријетња, још, увијек није озбиљно испољена (политичко сљепо, изгубљена моралност, психичке трауме изазване проблемима свакодневног живота у савременом друштву подстицаће потражњу за наркотицима, без обзира на репресивне мјере и сл.). Криминална глобална економија, осим овога, према Уједињеним нацијама, укључује читав спектар разноврсних, међусобно повезаних активности криминалних организација: трговина оружјем⁶¹, трговина нуклеарног материјала

⁵⁹ Исто, стр. 175.

⁶⁰ На примјер, Јапанска криминална организација Јакуза је дуго времена међународне активности ограничавала на шверц оружја из САД у Јапан и сексуалну експлоатацију жена из других азијских земаља у јапанским борделима и ноћним клубовима. Али, ширењем пословних активности јапанских корпорација у свијету, криминалне организације су слале у иностранство своје људе с циљем да застрашују јапанске руководиоце корпорација (уцјене и изнуде), да опонашају њихове активности, посебно у САД, инвестирањем у некретнине и манипулацијама на финансијским тржиштима, успостављање договора с другим криминалним организацијама у свијету (сицилијанска и америчка мафија, руске криминалне групе) како би могли да дјелују у САД и у Европи. Исто, стр. 177 - 178.

⁶¹ Од ових криминалних активности остварени профит износи више милијарди долара,

(кријумчарење материјала за евентуалну израду наоружања или пријетња његовог коришћења)⁶², кријумчарење илегалних имиграната⁶³, трговина женама и дјецом⁶⁴, трговина дијеловима тијела⁶⁵.

границе илегалног с легалним извозом није лако одредити, а крајњи корисници су државе под међународном забраном увоза оружја, герилске групе или стране у грађанском рату, терористичке групе и криминалне организације. Главни снабдјевачи ратног оружја зараћеним странама у свијету били су САД и Совјетски савез. Оружје је после Хладног рата често остало у непоузданим рукама. Manuel Castells, *Organizational Globalization of Crime, Cultural Identification of Criminals, The Information Age Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, стр. 179.

⁶² Прилику за снабдјевањем (кријумчарење) овим материјалом пружио је распад Совјетског савеза (у Њемачкој 1992. године – 158 случајева трговине, 1993. године – 241 случај). Ово представља проблем за легалну индустрију нуклеарног оружја у Русији (100.000 радника, 1994. године просјечна мјесечна плата 113\$, неколико пута протестом скренули пажњу на овај проблем, самоубиство директора водећег нуклеарног истраживачког института при војном комплексу 1996. године), јер се вриједност овог оружја на црном тржишту остварује од више стотина милиона долара. Демонтажа совјетских нуклеарних база изван Русије извршена је под лабавим безбједносним условима, што је омогућило крађу радиоактивног материјала. Исто, стр. 180 – 181.

⁶³ Милиони људи су подстакнути да емигрирају усљед распрострањеног сиромаштва у свијету. Расељавање становништва и динамичне промјене у економији, с једне стране, и покушај богатих земаља да зауставе имиграције, на другој страни, стварају повољну прилику за криминалне организације у свијету да се укључе у илегални транспорт миграната из сиромашних у богате земље. Број илегалних миграната је у ЕУ порастао на годишњем нивоу

крајем 90-их година на око 500.000 хиљада. У организацији овога илегалног транспорта главну улогу имале су криминалне организације из Источне Европе. Профит од уплата илегалних имиграната није једина корист криминалних организација, већ, на превару, да би се остварили велики интереси, држе се у ропству многих мигранти како би отплатили свој дуг, злостављају се, трпе насиље и убијају их. *Исто*, стр. 181 – 182.

⁶⁴ Нарочито у Азији, под контролом Тријада и Јакуза, и у Европи, под контролом албанске мафије, развија се индустрија проституције тијесно повезане с глобалним туризмом и трговином поробљених имигранткиња (на примјер, у Италију из Албаније, Источне Европе и Блиског Истока). Такође, активности криминалних организација обухватају незакониту трговину дјецом, злостављање, искоришћавање, али често, не и увијек, уз сагласност родитеља, продаја дјеце усвојитељима (посебно развијено у Латинској Америци с циљем да се дјеца продају САД). Ово је постало посао вриједан више милиона долара. *Исто*, стр. 182.

⁶⁵ Куповина људских органа забиљежена је, углавном, у Њемачкој, Швајцарској и Италији из

Аргентине, Бразила, Хондураса, Мексика и Перуа. За трансплатацију органа богатих клијената у Аргентини је забиљежено вађење роњача од пацијената код којих је регистрована можда смрт, у Русији, почетком 90-их, било је у мртвачницама хиљаде неидентификованих тијела, а објављено је да једна компанија у Москви вади органе (бубреге, срце, плућа, очи, исјечке јетре, тестисе), а крајем 90-их, у Санкт Петербургу, према писању руске штампе, постојала сумња да је неколико случајева убиства повезано с трговином органима, а према писању јапанске штампе, за нередовну отплату дугова зеленаши су од клијената захтјевали органе. У организацији Калифорнијског универзитета, у априлу 1996. године, одржана је међународна конференција о трговини органима, на којој је указано на раст

Суштина криминалних активности, како примјећује М. Кастелс, јесте у могућности коришћењу и улагања у легалну економију добити остварене од криминалних активности, то јест прање новца. Три фазе су прања новца: путем банака или других финансијских институција новац се пласира у финансијски систем, одвајање од њиховог извора и увођење у легалну економију опраног капитала.⁶⁶ Иако нема

овог тржишта, као и на танку линију између илегалне и легалне трговине органима (наводе се изгледи да је кинеска влада дала сагласност да у државну касу иду приходи који се остваре сваке године од продаје дијелова тијела неколико стотина погубљених људи). У Индији и у Египту ова трговина је веома значајна, уз добровољни пристанак – било живих особа (око, бубрег) или уз пристанак сродника преминуле особе. Трговина органима је по националном и међународном праву незаконита, стога је развијена широм свијета кријумчарска мрежа трговине органима намјењених водећим болницама. *Исто*, стр. 183.

⁶⁶ Прва фаза, путем банака или других финансијских институција новац се пласира у финансијски систем, у земљама са мало контроле или у водећим економијама кроз велики број трансакција готовинских од 9.999 долара или мање (веће од овог износа морају се пријавити). Како би избјегли могућност да средства буду откривена у будућим ревизијама, друга фаза подразумијева одвајање од њиховог извора. Глобализација финансијских тржишта и могућност брзог преноса новца овдје су веома важни (размјена валута, инвестиције у различитим акцијама, коришћење одређене количине оваквог новца као залог за кредите легалних средстава, разноврсност и брзина трансакција), јер отежавају откривање поријекла ових средстава. Трећа фаза обухвата увођење у легалну економију опраног капитала (најчешће, кроз некретнине или акције), у земљама у којима не постоји законодавство којим се спречавају ове активности или је оно

тачних података у вези с оствареним профитом, према процјенама изнесеним почетком 90-их година, ријеч је о великој количини новца, који се инвестира у легалне активности чиме се јача економски утицај глобалног криминала.⁶⁷

Дакле, у флексибилности и свестраности организације, у унутрашњем и међусобном умрежавању, у повезаношћу са аутономним локалним бандама (елемент дистрибутивне мреже њихових добара и услуга, прослијеђивања готовог новца), налази се, према М. Кастелсу, кључ успјеха и експанзије криминалних група на глобалном нивоу. Све велике криминалне

слабо. На овај начин, вртлогу свјетских финансијских токова придружује се профит остварен криминалним активностима. Manuel Castells, *Organizational Globalization of Crime, Cultural Identification of Criminals, The Information Age Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, стр. 183 - 184.

⁶⁷ Према процјенама, годишња трговина дрогом у свијету је износила око 500 милијарди \$, више него глобална трговина уљем (750 милијарди \$ профит од свих врста активности). Процјена глобалног прања новца (оствареног профита) од ових активности, према процјени ММФ у 1999. години износила је 5% глобалног БДП-а годишње (распон од 500 милијарди и 1,5 милиона долара), од тога, половина је инвестирана у легалне активности у случају сицилијанске мафије. Cowell, Alan, "138 nations confer on rise in global crime", *The New York Times*, November 22. 1994. *The Economist* "Russian organised crime: crime without punishment", August 28. 1999a 17-19., Sterling, Claire (1994) *Thieves' World: the Threat of the New Global Network of Organized Crime*, New York: Simon and Schuster, p. 30. Manuel Castells, *Organizational Globalization of Crime, Cultural Identification of Criminals, The Information Age Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, стр. 174.

организације имају своје начине изнуђвања и немилосрдног поступања, често изнајмљивање, плаћањем особа за овакво поступање. Међутим, кључну улогу за ове организације има мрежа особа које плаћају и које им доживотно служе (област спровођења закона, судства и политике). Ефикасност репресивних метода полиције према организованим криминалним групама потпомогнута је, прије свега у САД и у Италији, судском тактиком признања кривице и заштите свједока кривичних дјела, али је ограничена све већом могућношћу да вође криминалних организација пронађу уточиште и дометом плаћених/изнајмљених убица на глобалном нивоу. Како би избјегли контролу и унаприједили своје дјеловање, криминалне организације широм свијета су успоставиле нови начин рада кроз склапање стратешких савеза. Да би проширила свој домет у свијету, организација мора да уђе у традиционалну територију других криминалних снага, па стога ове организације слиједе строго пословну логику међусобног поштовања – преко националних граница и подручја налазе тачке сусрета.⁶⁸

ДРУШТВЕНИ ОДГОВОРИ НА КРИМИНАЛИТЕТ

У погледу реакције на понашања која представљају пријетњу по друштво, издвајају се два механизма социјалне контроле: формална (регулисана правним нормама, дјеловање правних механизма - откривање и означавање дјела и учиниоца криминалним, пресуђивање и подвргавање

⁶⁸ Manuel Castells, *Organizational Globalization of Crime, Cultural Identification of Criminals, The Information Age Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, стр. 184 - 185.

кривичној санкцији извршиоца) и неформална (друштво одређеним мјерама – критика, подсмјех, убојеживање и сл. – подстиче своје припаднике на конформизам). Овај први вид реакције на злочин и криминалитет преовлађује у модерним друштвима, јер се сматра да је то најбољи начин њиховог сузбијања, дјеловања на учиниоца (због учињеног дјела или спречавања његовог понављања). Међутим, страх од кажњавања, према резултатима бројних истраживања, ријетко је разлог за уздржавање од вршења најтежих дјела, већ се он налази у реакцији најуже средине у виду неодобравања таквих дјела.⁶⁹ Када је ријеч о механизмима контроле криминалитета, друштво предузима или мјере спречавања настанка кривичног дјела или оне које се предузимају по његовом извршењу с циљем да се таква понашања потискују, претежно кроз дјеловање кривичног права на починиоце или на друге да не врше оваква дјела. Повећан број полицијских јединица јавља се као један од одговора на повећање криминала, а што има умирујући ефекат на јавност, према

⁶⁹ „Нека друштва, као што наводи аустралијски криминолог Джон Брајтвејт, одржавају ниску стопу криминалитета снажним интеграисањем личности која колективни идентитет вреднује више од индивидуализма. Он наводи пример Јапана, где је развијен посебан вид реинтегративног просуђивања као изузетно делотворан вид реаговања на непожељна понашања. У другим земљама развијају све више елемената рестаоративне правде која инсистира на суочавању преступника са жртвом, чија улога у санкционисању учиниоца постаје све значајнија.“ Ђорђе Игњатовић, *Социјална контрола криминалитета*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 527 – 528.

претпоставкама неких социолога и криминолога. Али, неки аутори указују да у доба касне модерне улога полиције испољава се, уз уобичајене методе, у откривању, предвиђању и управљању ризиком у друштву, како би се ове прикупљене информације прослијеђивале другим институцијама у складу с њиховим потребама (на примјер, осигуравајуће агенције). Ова бирократизација полицијских активности може довести до отуђења полиције од својих примарних активности. Полиција подстиче локално становништво на укључивање у праћење и управљање ризиком порастом броја мјера за одржавање реда у заједницама и све већим бројем група за надзор по сусједству.⁷⁰ „Значајан број насилничких кривичних дела био би смањен само када би грађани (нарочито млади) избегавали ризична понашања. Најзад, када се ради о местима вршења насилничких дела (специфична 'криминална географија'), имају пуно основа залагања за смањивање буке и загађења, као и пренасељености у великим градовима. Мере одржавања комуналног реда и планска политика регионалног и урбанистичког развоја могу у том погледу бити од великог значаја. Нарочито ако се комбинују са мерама тзв. ситуационе превенције којима се умањује број прилика за вршење дела насилничког криминалитета.“⁷¹ Стварање јаких заједни-

⁷⁰ Richard Ericson and Kevin Haggerty, *Policing the Risk Society*, Clarendon, Oxford, 1999. У: Entoni Gidens, *Sociologija*, превод Надежда Силашки и Тајана Ђуровић, 2. изданје, Економски факултет, Београд, 2005, стр. 232, 233. и 234.

⁷¹ Ђорђе Игњатовић, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *CRIMEN*, (II)2, Правни факултет Универзитета у Београду; Институт за упоредно право из Београда, Београд, 2011, стр. 206 – 207.

ца има утицај на сузбијање криминала и смањење страха од њега. Дуго времена ситнија криминална дјела и изазивања нереди на јавним мјестима нису била у центру пажње (напуштени аутомобили, писање графита, малољетне банде и сл.). Она постају све учесталија у европским и америчким градовима што утиче на безбједност грађана, који реагују на њих исељавањем, избјегавањем изласка на јавна мјеста, стављањем решетки на прозоре и сл. Ово има за посљедицу њихово физичко повлачење из друштва смањујући своје уобичајене активности, дружења, међусобну помоћ и подршку. Начини на који се раније остваривала друштвена контрола понашања у оквиру заједнице овим се одбацују. Како би се унаприједили стандарди локалне заједнице и пристојно понашање, увиђа се као значајно остваривање сарадње полиције и грађана, кроз образовни систем, убјеђивање и савјетовање, уз успостављања чвршћих, непосреднијих контаката с грађанима, те успостављање партнерства између свих друштвених субјеката (влада, локална удружења, економске групе и сл.).⁷² Дакле, у погледу одговорности за сузбијање криминалитета, примјетно је њено пребацивање с државе на грађане, али у погледу превенције криминалитета држава није изгубила своју кључну улогу - преобликовани су циљеви њеног дјеловања, надлежност и дјелатности њених органа (децентрализоване установе правосудног система, укључивање приватног сектора у

⁷² Georg L. Kelling and Catherine M. Coles, *Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in our Communities*, Free Press, New York, 1997. У: Entoni Gidens, *Sociologija*, превод Надежда Силашки и Татјана Ђуровић, 2. издање, Економски факултет, Београд, 2005, стр. 234.

јавне послове и превенција криминалитета на локалном нивоу).⁷³ Иако сви друштвени субјекти имају значајну улогу у погледу смањења ризика и узрока криминалитета и уопште агресије и насилништва, неки аутори сматрају да је држава „као крајња инстанца у решавању конфликтних ситуација позвана да предузме низ мера окренутих контроли насилничких дела: некада стимулсањем, повремено забранама, да би као крајњим средством посегнула за кажњавањем. Јасно је да је то нужно, али се – ма колико насилничка дела изазивала гнушање и осуду – треба уздржавати од бескорисне и неделотворне ретрибуције код које је кажњавање само себи циљ.“⁷⁴

Као што смо видјели, ускладу с промјенама у савременом друштву, настају промјене у манифестацији криминалитета, па самим тим мијењају се и теоријски приступи у објашњењу његових узрока. Сходно томе, и у сфери друштвене контроле криминалитета неминовно долази до промјена. Зато је у њиховом објашњењу неопходно узети у обзир кључне теоријске концепте: глобализација, управљање криминалитетом и ризично друштво.⁷⁵ Организовани транснациона-

⁷³ Slobodanka Konstantinović Vilić, Vesna Nikolić Ristanović, Miomira Kostić, *Kriminologija*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2012, стр. 331. У: Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 540.

⁷⁴ Đorđe Ignjatović, *Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta*, *CRIMEN*, (II)2, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu; Institut za uporedno pravo iz Beograda, Beograd, 2011, стр. 211.

⁷⁵ Slobodanka Konstantinović Vilić, Vesna Nikolić Ristanović, Miomira Kostić, *Kriminologija*, Centar

лни криминал, као нова димензија више „традиционалних“ облика организованог криминала, мреже криминалних група из различитих дијелова свијета, током претходних неколико деценија, утиче на безбједност и економије земаља, нарочито оних у развоју и у транзицији, те стога владе земаља морају да предузму активности с циљем њиховог сузбијања.⁷⁶ Због сложености овог проблема, он се не може ријешити без координације правосудних органа више држава. „Рационална политика сузбијања овог типа криминалитета подразумева истовремено одлучно сузбијање најопаснијих делатности којима се такве организације баве, као и стално преиспитивање шта је од тих кажњивих активности могуће легализовати (декриминализација). Ово друго питање је изузетно важно због тога што свако ограничавање и забрана добара и услуга које грађани сматрају нормалним отвара организованом криминалитету поље за стицање енормне зараде од таквих 'порока'.“⁷⁷

за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2012, стр. 330. У: Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 538.

⁷⁶ United Nations, Economic and Social Council, 1994, p. 3. У: Manuel Castells, *The Perverse Connection: the Global Criminal Economy, The Information Age Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, Second edition, With a new preface, Wiley-Blackwell, 2010, стр. 171.

⁷⁷ „Та свест је јачала постепено да би у последњој деценији XX века отпочео процес стварања правних претпоставки за институционализацију овакве сарадње. Носиоци посла били су органи Уједињених

Стварањем међународне мреже и институција контроле криминалитета постигнут је највећи напредак у домену полиције (оснивање Интерпола, сарадња полиције САД и ЕУ, институције и програми обуке у Европи за размјену информација и вјештина међу полицајцима, тужиоцима и судијама)⁷⁸, као и мобилизацијом грађана, стварањем друштвених покрета и покретањем кампања неких међународних организација (ЕУ, ОУН, Савјет Европе и сл.).⁷⁹

КАЗНЕ, КАЗНЕНА ПОЛИТИКА И ЗАТВОРСКЕ УСТАНОВЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Индикаторе стања правног система, правде, слободе и сигурности у једном друштву представљају казне, казнена политика и затворске установе. „Затворска пракса и конкретна затворска ситуација,

нација и Европске уније, а његова завршница је усвајање Конвенције о транснационалном организованом криминалитету у Палерму, децембра 2000. године.“ Ђорђе Игњатовић, *Организовани криминалитет*, У: Аљоша Мимица и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 264 - 265.

⁷⁸ Slobodanka Konstantinović Vilić, Vesna Nikolić Ristanović, Miomira Kostić, *Kriminologija*, Centar za publikacije Правног факултета у Нишу, Ниш, 2012, стр. 332. У: Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 540.

⁷⁹ Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 540.

представљају показатеље начина и степена друштvene контроле. Криза друштва се најбоље рефлектује на кризи и трансформацији затвора, казног и затворског система. Свака друштvena промена, транзиција и трансформација изазивају поремећаје код осетљивих и неприлагодљивих социјалних слојева и отпор одређених интересних група.⁸⁰ Често се као моћно средство за сузбијање криминала перципирају затвори и дуготрајне затворске казне. Мишел Фуко указује да настанак затвора означава историјски тренутак када кривично право постаје „човјечно“. Све до прелаза из 18. у 19. вијек као вид кажњавања практикована су јавна мучења осуђеника (али у тајности прикупљање доказа и доношење пресуде), судски и политички ритуал, „церемонија манифестације власти“, њеног оживљавања, показивања њене снаге народу који је имао главну улогу у овој представи, како би се примјер извршења строге казне жигосања, побјеђеног и сломљеног тијела осуђеника урезао у сјећање, јер је преступник истовремено кршећи закон повриједио и жртву и монарха.⁸¹ У другој половини 18. и почетком 19. стољећа отпочиње ново доба за казни систем – долази до реорганизације система кажњавања, различитом брзином, у многим земљама у Европи и у Сједињеним Државама, под

⁸⁰ Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Udruženje Sociologa Banja Luka, Banja Luka, 2013, стр. 343.

⁸¹ „Злочин, осим што има своју непосредну жртву, представља и напад на монарха: напада га лично, пошто је закон воља монарха; али и физички, пошто је сила закона – снага монархова.“ Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, превод Ана А. Јовановић, Издавачка књијарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1997, стр. 47.

утицајем скандала у традиционалном систему правосуђа, буна изазваних дотадашњом казном праксом зачетих у народу постепено привлачећи пажњу припадника виших слојева и приједлога реформи истог. Еклатантан примјер тих промјена јесте укидања јавних мучења осуђеника, велики институционални преображаји (закони који важе за све, уједначени прописи о судском поступку, готово свугдје прихваћено увођење пороте, тежња да се казна прилагоди личности кривца), гдје се губи непосредна веза с тијелом осуђеника, предмет кажњавања постаје бестјелесна стварност - душа (срце, мисли, воља, склоности).⁸² Према мишљењу реформатора, власт која кажњава није видљива, кажњавање треба да буде нека врста школе, а казна лако разумљив знак (поука, порука, одраз јавног морала) у коме се види злочин који она санкционише и за онога ко је разматра и за онога ко размишља о злочину, чине га непривлачним, а казну страшном, интерес за корисно и поштено понашање треба оживјети, тијело постаје друштвено добро.⁸³ За реформаторе, са оваквим начином кажњавања, казна затвор била је неспојива. Ипак, основни, најраспрострањенији облик кажњавања у веома кратком року постала је казна затвора у многим европским земљама. Институционализација казнене власти почиње појавом затвора.⁸⁴

⁸² Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, превод Ана А. Јовановић, Издавачка књијарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1997, стр. 19 – 20.

⁸³ Више видјети у: *Исто*, стр. 102 - 106.

⁸⁴ Мишел Фуко сматра да је званичним отварањем казно-поправне колоније за младе Метре, у јануару 1840. године, окончано стварање затворског система. Ово је из разлога што ова колонија представља модел провођења

Из механизма својствених дисциплинској власти, према мишљењу М. Фукоа, настао је затвор, чији су се механизми и ефекти инкорпорирали у модерно кривично право.⁸⁵ Тек, настанком власти која се служи систематским дисциплиновањем својих поданика, стварањем послушних јединки, долази до настанка затвора као модерне институције. Као опште формуле за доминацију у читавом друштвеном ткиву (у школама, касарнама, болницама, радионицама) током 17. и 18. века постале су дисциплине - вјештине управљања, прорачунате манипулације, овладавања и утицања на људско тијело (елементима, покретима, понашањем), који осим повећања његове економске искористивости способности, снага и већег (принудног, политичког) потчињавања, има за циљ да се оно својом већом корисношћу утолико учини покорнијим, и обрнуто. Овим настаје „политичка анатомија“ то јест „механизам власти“ којим се дефинише начин на који појединци, према утврђеним техникама овладавања и утицаја на тијело и онолико брзо и ефикасно како се одреди, чине оно што од њих жели и како се од њих очекује.

најинтензивније дисциплине, „дресуре“ јединке и њеног понашања, уз стални надзор, прикупљање података о њиховом свакодневном понашању, на основу којих се врши њихово непрекидно процјењивање. Дресура тијела има за циљ да се упозна личност, уобличи понашање, стекну одређене вјештине и створе послушн поданици, за шта је обучавано будуће особље. Дакле, овим је установљен нови тип контроле који „подразумева и знање и власт“. Више видјети у: Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, стр. 287 – 290.

⁸⁵ Исто, стр. 248.

Резултат тога јесу „послушна“ тијела - потчињена и увјежбана.⁸⁶

⁸⁶ За ефикасан дисциплински апарат је карактеристично, најприје, распоређивањем јединки у простору, контролисање активности, образовање развојних процеса (акумулирање времена), те комбиновање производних снага, коришћењем једноставних инструмената: апаратура за надзор (посматрање људског понашања, биљежење и дресирање), нормирајућа санкција и њено комбиновање у специфичном поступку испитивања. За то је неопходно особље посебно обучено за хијерархизовани, непрекидни и функционални надзор, захваљујући којем дисциплинска власт функционише као машинерија, аутоматска и анонимна. Власт Норме као нови облик власти се појавио са дисциплинама и придружио се од 18. вијека постојећим облицима (Закона, Ријечи, Текста, Традиције), а функција казне је да поправи, прије свега, увјежбавањем, обуком и сл. У свим системима друштва (образовање, здравство, индустријска производња) крајем класичног раздобља норма се уводи као принцип принуде, то јест један од главних инструмената власти постаје нормирање. Испитивање, у коме се комбинују технике хијерархизујућег надзора и нормирајуће санкције, је у свим дисциплинским устројствима кључна техника. Захваљујући њему постижу се увиди који омогућавају квалификовање, класификовање и кажњавање јединки, њихово потчињавање. Овдје постаје ви-дљива „спрега односа власт – знање“. Од индивидуалних карактеристика овим поступком испитивања се ствара документациони материјал. У складу с јачањем дисциплинских механизма, почев од 18. вијека све више је био изражен поступак објективизације и потчињавања појединаца, путем дескрипција и записа елемената из њиховог стварног живота. Они над којим се безлична и функционална власт у дисциплинском поретку врши, посредством надзора, помоћу посматрања, путем компаративног оцјењивања у односу/кроз одступање од утврђене норме, све

Мишел Фуко сматра да је затвор постојао у свом институционалном облику прије модерних кривичних закона у којима се као казна почео систематично да користи. Модел затворске институције настао је изван судског апарата прије него што је он законски дефинисан као главна и најадекватнија казна, у вријеме када су у читавом друштвеном ткиву изграђени механизми којима су јединке потчињаване и искоришћаване усмјеравањем дејства на њихова тијела (одјељивање, просторно распоређивање, везивање за утврђено мјесто, класификовање, искоришћавање њихових снага и времена, дресирање тијела, кодификовање понашања, обезбјеђивање њихове видљивости, осматрање, биљежење, оцјењивање и акумулирање и централизовање знања о њима). Казне затвора су се све више почеле да примјењују крајем 18. и почетком 19. века, али су прије тога постојале казнионице, изграђени механизми принуде (у Гану, Глостеру и Уолан Стрит). Историјски тренутак за кривично право када оно постаје „човјечно“ и за дисциплинске механизме развијене од стране нове власти који освајају институцију судства, обиљежио је настанак затвор, главне међу постојећим казнама.⁸⁷ Начела уређења затвора дефинисана су од самог његовог

више се индивидуализују. Установљење научно-дисциплинских механизма, категорије нормалног, нормативног, третирање појединаца као јединки подложних мјерењу и прорачунавању, одиграло се истовремено када и примјена нове технологије власти и нове политичке анатомије тјелесног. Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, превод Ана А. Јовановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1997, стр. 137 – 188.

⁸⁷ Исто, стр. 223.

настанка и нешто допуњена реформом затвора 1945. године: *начело преваспитања* (промјене понашања јединке), *начело разврставања* (према казненој тежини престапа, годинама, склоностима), *начело модификовања казни* (према личности и постигнутим резултатима преваспитавања), *начело рада као права и обавезе* (основа за преображај и постепену социјализацију), *начело образовања у затвору* (мјера предострожности и обавеза јавне власти према затворенику), *начело техничке контроле затвора* (старање и надзор од стране стручног особља) и *начело помоћних установа* (мјере надзора и помоћи треба да прате казну затвора све до коначне реинтеграције бившег затвореника у друштво).⁸⁸ Иако је на самом почетку 19. вијека затворска казна (механизам лишавања слободе) дјеловала као новина, врло брзо се почела сматрати оправданом (правно-економски и техничко-дисциплински), без алтернативе, повезана с начином функционисања друштва: „Укратко, казна затвора је, од почетка 19. века, истовремено подразумевала и одузимање слободе и технички преображај јединки.“⁸⁹ Реалност и видљиве посљедице затвора одмах су утврђени као неуспјех казног правосуђа, што је врло рано подстакло критику затвора и његових метода, које се у готово у неизмијењеном облику и данас понављају, а односе се на његове функције, казнено дејство и економску исплативост⁹⁰, јавили

⁸⁸ Исто, стр. 262 – 263.

⁸⁹ Исто, стр. 225.

⁹⁰ Не смањује стопу криминалитета, подстиче повратне преступе; не преваспитава јединке, ствара непосредно од затвореника преступнике „противприродним, некорисним и опасним“ начином живота које намеће затвореницима (изолацијом у самицама, присиљавањем на

су се покрет за његово реформисање, контролу рада, технологије за „његово испитивање и усавршавање“.⁹¹ Прописују се нови закони/принципи живљења сходно оваквом устројству за позитивни преображај јединке: изолација, рад, преиначавање казне (условна ослобађања, дјелимична слобода, организовање васпитно-поправних домова), систем кажњавања и награђивања.⁹² Дисциплинским техникама као механизмима затвор се не своди на одузимање слободе и затварање јединке. Он обједињује дисциплинску и судску власт. Временом, постојаност и цјеловитост затворског система се не доводи у питање, он се наметнуо кривичном праву, али се јавља тежња судије да управља њиме. Што је имало за резултат, вијек касније,

непотребан рад, наметањем силовите принуде и сл.) и посредно тако што читава затвореникову породицу баца у биједу; преко злоупотребе власти се одвија цјелокупно функционисање затвора (административна самовоља), корумпираност, неспособност и заплашеност стражара; експлоататорски вид казног рада (нема васпитни карактер); омогућава удруживање преступника у затвору и ван њега (основ за будућа саучесништва); тешки услови живота послије издржавања казне појединце неминовно осуђују на поновне преступе (стављање под полицијску присмотру, социјална изолација, немогућност налажења посла, скитничење и сл.). Као и критике затвора, тако је и одговор на њих био исти: иста начела казно-поправне технике треба поново примјенити, чиме се лијечи њихов стални неуспјех, једина метода за превазилажење недјелотворности васпитно-поправног програма јесте његово остварење. Мишел Фуко, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*, стр. 257 – 261.

⁹¹ Исто, стр. 226.

⁹² Исто, стр. 229 – 238.

установљење судије за примјену казни.⁹³ Затвор је увео кривично право у нове сазнајне области и домете и тако му се наметнуло. Он је истовремено мјесто извршења казне (примјена одлуке судије у складу с утврђеним прописима) и осматрања јединки у њему (надзор и прикупљање сазнања о понашању, скривеним склоностима, поступном поправљању) како би се на основу добијених података казна и кажњавање остварили своју сврсисходност казно-поправне дјелатности – васпитно дејство и „друштвено корисни процес преображаја затвореника“, чиме се капитал уложен у казнени систем и изградњу затвора чини исплативим. У сам чин суђења, прву инстанцу, није био уврштен захтјев да се упозна преступник, већ тек послије доношења пресуде када починилац деликта добија улогу осуђеника. Дакле, своје механизме казно-поправни апарат не усмјерава на деликт, већ на осуђеног починиоца деликта – преступника, прецизније на његов живот прије извршења деликта (затвор треба да из корјена преобрази такав начин живљења), него сам деликт (на који је усмјерена законска казна). У историји казног система важно је увођење новог чиниоца – биографије преступника (која укључује психолошки каузалитет - инстинкти, нагони, скривене тежње, карактерне црте).⁹⁴

Ипак, несумњиво је да се у техничком, садржајном и функционалном смислу затвор стално трансформисао, поготово у развијеном дијелу свијета – у погледу смјештаја преступника (на примјер, плаћање кауције), казне (укидање смртне казне, рјеђе изрицање доживотне казне,

⁹³ Исто, стр. 240 – 241.

⁹⁴ Исто, стр. 241 – 245.

њихова замјена ограниченим временским боравком и сл.), што иде у правцу хуманизације, демократизације и оплемењивања затвора. Али и даље постоје затвори у којима су лоши услови за затворенике и сурови начини опхођења према њима (Гвантанамо на Куби, Гитарама у Руанди, ИК-17 у Сибиру, Роквил у САД). Умјесто надзирања, кажњавања и дисциплиновања, савремене функције затвора огледају се у социјализацији, образовању, помоћи.⁹⁵ Према прикупљеним подацима Eurostat-а за све институције под надлежношћу затворске администрације у које су смјештене све особе лишене слободе (искључени центри за притвор страних држављана док се не истражи њиховог имиграциони статус или без права да остану), у периоду 2008 - 2011. година ЕУ-28 (подаци за 27 надлежности) њихов број се постепено повећавао сваке године, стабилизовао се у 2012. години, а затим је пао у 2013. години за 3,6% и у 2014. години за 3,5% у односу на 2008. годину. Број затвореника страних држављана (из друге државе чланице ЕУ) растао је бржим темпом у 2009 - 2010. години, али је почео да опада у 2011. години (у односу на 2008. годину у 2014. години је био мањи за 8,6%). У погледу броја малољетних затвореника, ЕУ-28 (расположиви подаци за 25 надлежности) у периоду 2008 - 2014. година, број је опадао сваке године за 4%, што је резултирало укупним смањењем од 41,9%, а највеће смањење од 14,2% забиљежено је у 2014. години. Према полној дистрибуцији затворске популације у ЕУ-28 (расположиви подаци за 26 надлежности, осим за Белгију, Естонију, Кипар и

⁹⁵ Више видјети У: Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Удружење sociologa Banja Luka, Banja Luka, 2013, стр. 344 - 345.

Луксембург), мушкарци чине већину - у 2014. години 95% од укупног броја одраслих затвореника, и задржава се релативно стабилан број од 2008. године.⁹⁶

Неки аутори наглашавају да истраживања не треба само усмјерити на лица лишена слободе, већ треба да постоје епидемиолошка проучавања понашање лица која су на слободи под надзором (условна слобода), која се суочавају с

⁹⁶ Подаци за особље у систему кривичног правосуђа (полиција, судови и затвори) - велики број различитих занимања (полицајци, судије и затворско особље који раде у затворским установама за одрасле), односе се на стање 31. децембра сваке године. Када се говори о броју особља у затворима за одрасле мисли се запосленике у казнено поправним или поправним установама (управници, љекари, чувари, особље ангажовано за одржавање затвора или припремање затворске хране и друго особље). Укупан број полицијских службеника у ЕУ-28 (доступни подаци за 23 надлежности) у периоду 2009 - 2013. година је смањен (незнатно повећан у 2014. години, подаци за 20 надлежности), док је сваке године у периоду 2008 - 2013. године повећан број професионалних судија, укупан пораст у периоду 2008 - 2014. година био је 4,6%. Дошло до укупног смањења броја које ради у затворима за одрасле од 7% (период 2008 - 2014. година, расположиви подаци за 21 надлежност). Према полној дистрибуцији запосленика у кривичном правосуђу ЕУ-28, жене нису довољно заступљене у полицијским (17% у 2014. години, подаци 23 надлежности) и затворским службама (25%, подаци за 19 надлежности), али су зато више заступљене међу професионалним судијама (58,1% у 2014. години, расположиви подаци за 23 надлежности). Eurostat statistics explained, *Crime and criminal justice statistics*, Data extracted in May 2016, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Crime_and_criminal_justice_statistics [18/01/2017.]

многим проблемима (висока стопа морталитета, психијатријска обољења, угроженост физичког здравља, мања примања и сл.) и испољавају ризична понашања којим се угрожава јавно здравље (злоупотреба дрога, возња под утицајем тих супстанци и сл.).⁹⁷ Такође, како би се смањили трошкови који порески обвезници издвајају за казнене установе у САД и ризик од поврата осуђеника, неопходно је да се развије стратегија за ефективни прихват ових лица, кроз сарадњу здравственог система и система кривичног правосуђа, то јест кроз већу координацију активности заводских служби и органа социјалног старања.⁹⁸

ЗАКЉУЧАК

Иако криминал није нова појава, несумњиво је да су промјене у друштву, прије свега, подстакнуте развојем савремених технологија у претходних неколико деценија, утицале на њено ширење, како у реалном, тако и у виртуелном свијету: „развојем интернета,

деловање криминалних група и организација се преселило у 'виртуелни свет', а његове последице се и те како осећају у реалном свету. (...) Због тога криминалци испољавају све већу техничко-технолошку обученост. Високотехнолошкој обучености криминалаца потребно је успротивити још веће знање, обученост и опремљеност оних који се баве сузбијањем криминалитета, односно спроводе поступке формалне друштвене контроле.“⁹⁹ Без обзира што не постоје прецизни подаци у вези с размјерама различитих врста криминалних активности (тамна бројка криминалитета), процјенује се да су сви облици криминалитета веома распрострањени, те да су сви грађани у глобалном друштву, на одређени начин, изложени ризику од ове негативне друштвене појаве. Осим позитивних ефеката које савремене технологије имају за живот савременог човјека, оне су, истовремено, допринијеле развоју транснационалног организованог криминала, то јест омогућиле су међусобно повезивање криминалних група из различитих дијелова свијета, чије активности се тешко откривају. С обзиром на његове манифестације и последице, сузбијање ове врсте криминала представља посебан изазов за оне који спроводе закон (откривање и процесирање злочина, установљење судске надлежности земаља, постизање међусобне сагласности око изручења починилаца ових дјела и пружања неопходних доказа за кривично гоњење, сарадња полиције преко државних

⁹⁷ Michael Vaughn, *Toward a criminal justice epidemiology— Behavioral and physical health of probationers and parolees in the United States*, *Journal of Criminal Justice*, год. 40, бр. 3, 2012, 165–173. У: Ђорђе Игњатовић, *Epidemiološka kriminologija*, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII (2015), № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, стр. 210.

⁹⁸ Adam Matz et al. *Justice-Health Collaboration – Making the Case for Improved Reentry and Epidemiological Criminology*, CA: SEARCH, Sacramento, 2012. У: Ђорђе Игњатовић, *Epidemiološka kriminologija*, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII (2015), № 2, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, стр. 212.

⁹⁹ Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, 2014, стр. 544.

граница и сл.).¹⁰⁰ Иако постоје различити друштвени одговори на криминалитет, они још увијек нису довољно ефикасни за његово сузбијање, али одговорност у овоме погледу није само на државним органима и међународним организацијама, већ на свим грађанима без изузетка.

ЛИТЕРАТУРА

Bek, Ulrich, *Rizično društvo. U susret novoj moderni*, превод Лјилјана Глишковић, „Filip Višnjić“, Beograd, 2001.

Gidens, Entoni, *Sociologija*, превод Надежда Силашки и Татјана Ђуровић, 2. изданје, Економски факултет, Beograd, 2005.

Gojković, Vesna i Stanislav Fajgelj, Факторска структура „тамне бројке криминала“, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Година XXV, Број 1-2, Институт за криминалошка и социолошка истраживања, Beograd, 2006, стр. 41 – 62.

Eurostat statistics explained, *Crime and criminal justice statistics*, Data extracted in May 2016, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Crime_and_criminal_justice_statistics, [18/01/2017.]

Ignjatović, Đorđe, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *CRIMEN*, (II)2, Правни факултет Универзитета у Београду; Институт за упоредно право из Београда, Beograd, 2011, стр. 179 – 211.

Ignjatović, Đorđe, Epidemiološka kriminologija, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko удружење Србије и Црне Горе и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Beograd, 2015, стр. 205 – 218.

Ivanović, Miroslav, О утицају религиозности на криминалитет, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Година XXV, Број 1-2, Институт за криминалошка и социолошка истраживања, Beograd, 2006, стр. 29 – 39.

Castells, Manuel, *The Information Age - Economy, Society, and Culture: Volume III End of Millennium*, Second edition, With a new preface, Wiley-Blackwell, 2010.

Konstantinović Vilić, Slobodanka, Vesna Nikolić Ristanović, Миомира Костић, *Kriminologija*, Pelikan print, Niš, 2009. У: Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 535 – 546.

Konstantinović Vilić, Slobodanka, Vesna Nikolić Ristanović, Миомира Костић, *Kriminologija*, Centar za publikacije Правног факултета у Нишу, Ниш, 2012. У: Миомира Костић и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 535 – 546.

Костић, Миомира и Филип Мирић, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Број 68, Година LIII, Правни

¹⁰⁰ Entoni Gidens, *Sociologija*, превод Надежда Силашки и Татјана Ђуровић, 2. изданје, Економски факултет, Beograd, 2005, стр. 247 – 248.

факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 535 – 546.

Cressey, Donald, Epidemiology and individual conduct – a case from criminology, *Pacific Sociological Review*, br. 2, 1960, p. 47–58. У: Ђорђе Игњатовић, Epidemiološka kriminologija, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko удружење Србије и Црне Горе и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 2015, стр. 205 – 218.

Lanier, Mark, Epidemiological criminology (EpiCrim)– definition and application, *Journal od Theoretical and Philosophical Criminology*, god. 2, br.1, 2010, p. 63–103. У: Ђорђе Игњатовић, Epidemiološka kriminologija, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko удружење Србије и Црне Горе и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 2015, стр. 205 – 218.

Мимица, Аљоша и Марија Богдановић (прир.), *Социолошки речник*, Завод за уџбенике, Београд, 2007.

Fromm, Erich, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, превод Гвозден Флего и Весна Марџеc – Beli, Друга knjiga, Загреб, 1989.

Фуко, Мишел, *Надзирати и кажњавати: настанак затвора*. Превод Ана А. Јовановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1997.

Џијаковић, Иван и Драгана Вилић, *Sociologija za pravnike*, Удружење социолога Банја Лука, Банја Лука, 2013.

Schmallegger, Frank, *Criminology Today –An Integrative Introduction*, Upper Saddle River:

Pearson, 2004. У: Ђорђе Игњатовић, Epidemiološka kriminologija, *SOCIOLOGIJA*, Vol. LVII, № 2, Sociološko удружење Србије и Црне Горе и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 2015, стр. 205 – 218.

CRIME – SOCIAL RISK IN CONTEMPORARY SOCIETY

Key words

Crime, risk, crime rate, organized crime, social reaction to crime, criminal policy, prison institution

Author

Dragana Vilić holds PhD in sociology and she is associate professor at the Faculty of Economy of the University of Banja Luka

Correspondence

dragana.vilic@ef.unibl.org

Field

Theoretical sociology

Summary

Crime, as a form of violation of law (A. Giddens), is one of the social risks. One of the negative consequences of the development of a modern, global society is the globalization of criminality (M. Kostić & F. Mirić). Criminality can only be discussed with the development and elaboration of the legal system in the modern sense of the word (including criminal law), but in societies there have always been certain types of norms and beliefs that have influenced human behavior and against which (in) correctness (M. Ivanović). Unlike a positive right that cannot fully follow the dynamics of change in society that influence the definition of a crime, sociology should constantly seek new elements that extend this notion (new, unpredictable, unlimited). The paper analyzes the causes of criminality, its distribution, types (violent, property, etc.), relation to other notions (deviance, delinquency and crime) and its consequences in contemporary society, in order to look at the risk of crime, to seek an adequate social response to This negative phenomenon, and provides an analysis of the penal policy and the role of a prison institution for the offender's conversion (M. Foucault).

DOI

10.5937/pol1713084V

UDC

316.334.55(497.1)

Paper received on

11.04.2017.

Paper accepted for publishing

on

21.06.2017.